

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

ŐSTÖRTÉNET ÉS METRIKA

A MAGYAR METRIKUS VERSELÉS XVIII. SZÁZADI FÖLTÁMASZTÁSÁNAK ESZMETÖRTÉNETI HÁTTERE

A XVIII. századi magyarországi irodalmi megújulás *minden* iskolája – és nemcsak a franciás, amelyről ez köztudott – az újjászületés, a szó szerinti értelemben vett „reneszánsz” igézetében alkotott, s ennek megfelelően választotta meg alapjelképeit. Ebben a szűkebb értelemben tehát igaza van Bánóczi Józsefnek, aki Révai Miklós-életrajzában terminusértékkel használta a „magyar reneszánsz” kifejezést.¹

Világrendítő események költői parafrázisára az antikvitas óta szívesen használták a csillagászati metaforikát. Rájnis József is így tett, mikor – a XX. századi avantgarde kiáltványokra emlékeztető öntudattal fellépően – *A' Magyar Helikonra vezérlő kalauz* I. Könyvének, a *Példáknak* élére illesztett költeményében szólítja így meg – az *Elöl-járó-beszédben*, Adyt előlegezve még szolgálknak, itt már fiainak nevezett verseit:

Noszsa siessetek
Tí öröm'hangjaival gyenge szökést szeretők!
Tí egyszer-'s-mind késő lábbal
Nehezen-mozgók!
Índuljatok! kemény-tekéntetű Néphez
Szittjai Vérhez
Tí lesztek követim.
Veszem észre, borzad hajatok, 's tudom miért:
Lám a' hol Danaé' fia
Közel a'szép Ándromedához

¹ Bánóczi József: *Révai Miklós élete és munkái*. Bp. 1879. 143. sk k.

A' gyémánt-kardot mutogatja Medúza' fejével,
 Ott vérben-mosdott kézzel Bellóna fel-írta
 Tsillagos égre nevét.²

Lábjegyzetében a költő azok kedvéért, akik nem értenék
 célzását, meg is magyarázza a csillag-szimbolikát:

„Fellette-igen-távol-lévő dolgokról beszél a' Poéta; nem-is aggódik,
 ámbár eleve-el-látja, hogy némely tudóskáknak úgy fognak tetszeni
 e' versek, szinte mint a' bagolynak a' tiszta verő-fény. Te, tudós
 Magyar! minthogy tudod, merre vagyon az Északi tengely-vég;
 (Polus Septentrionalis) tudod, merre vagyon a' Göntzöl-szekére;
 éjjel, mikor tiszta az ég, szegezz'd erre szemeidet: fordíts'd azután
 az Ország-útja-felé. (Via lactea, azaz Tejút) Ott fénylik a' Gorgo-fő-
 viselőnek (Perseus) és a' meg-kötözött Leánynak (Andromeda) tsil-
 lagzatja. E' két tsillagzat-között tekénts az Északi-tengelynek vége
 felé; ihon! szemedre kerül a' Széken-ülő (Cassiopea). Ez ama' szép
 tsillagzat, a' melly ugyan több tsillagokból áll, de öt nagyobb a'
 többinél, és úgy vagyon helyhesztetve, hogy, a'ki reá-néz, könnyen
 észre vehesse az [] bötűnek képét, a' melly első bötűje a'
 Magyar névnek.”³

A vers további részében ki is fejti a magyarok eme csilla-
 gának tulajdonságait, megjegyzi róla, hogy lába alá tapodja
 a rút gonosztságot, és „Most-is naponként szebben emelkedik,
 / Feje meg-haladja fellegek' magasságát”.⁴ Majd a képet a
 szokásos Mars–Ars kettősség jegyében oldja fel, mert biztat-
 ja „bátortalan fiait”, azaz verseit, hogy

Van nála divatja
 A' Tudománynak.
 Majd megbarátkozik
 Helikon' szelíd Leányival:
 Nem sokára
 Fébus arany-koronás tetejére tekintvén
 Meszszünnen szemléletű képét.⁵

² Kőszegi Rájnis József: *A' magyar Helikonra vezérlő Kalauz.*
 (. . .) Posonyban, (. . .) 1781. „A' Poéta, verseit el-botsátván, magát
 jó reménységgel biztatja.” 2–3.

³ I. m. 2–4.

⁴ I. m. 3.

⁵ I. m. 3–4.

Ez a programvers elegyes metrumban van írva. A gyűjteményben, a példák között még egy elegyes vers található, a *Mojzes' Éneke*. Az Exodus XV. fejezete 1 – 19. versének fordításához a következő nagy jelentőségű jegyzetet csatolta:

„Úgy tetszik, mintha a' régi tudós Emberek azt tartották-vólna, hogy ez az Ének a' Zidóknál-is igaz versekből áll; minthogy bizonyára igaz Ének: a' Zidók pediglen szinte azon rendekhez szabták az ő Énekeiket, a'melleyekhez azután a' Görögök, és Deákok verseiket alkalmaztatták. Így bizonyítja ezt Sz. Hieronimus *Praef. in. L. Job.* Quod si cui videtur incredibile, metra scilicet esse apud Hebraeos, et in morem nostri Flacci, Graecique Pindari, et Alcaei, et Sapphus, vel Psalterium, vel Lamentationes Jeremiae, vel omnia fere Scripturarum Cantica comprehendendi; legat Philonem, Josephum, Origenem, Caesariensem Eusebium, et eorum testimonio me verum dicere comprobabit. Mindazonáltal mostanában-is találkoznak, a'kik ezt magokkal el-nem-hitethetik; talám azért, hogy az elegyes verset versnek nem tartják. Én ezért nem akarok üstöket vonni. Elég az, hogy ugyan ez Ének, ha az ő igaz értelme-szerint Magyarra fordítatik, igaz versekből áll, a'melleyek e'képen folynak.”⁶

„Igaz versen” Rájnis természetesen a metrikus verset érti. Az, hogy nyitó versével azonos metrumfajtában, tehát elegyes versben fordítja Mózes énekét, a szerénykedő, a hajbakapást elhárító formulája ellenére is arra utal, hogy ő igaznak tartja a Jeromos tekintélyével támogatott teóriát a héber verselés metrikus rendjéről. Megerősíti ezt az is, hogy előszavában megemlíti, hogy:

„Ki kényszerítheti a' Poétát arra, hogy mindenkor azon egy mértékhez szabja verseit? lám szépen foly az Elegyes vers-is. Majd, ha élek, azt-is nyilván meg-bizonyítom, hogy az e'-féle versekhez a' Műzika-nak hangjait igen szépen alkalmaztathatni.” Jegyzetben pedig ezt fűzi hozzá: „Már bé-is-teljesíttem ez ígéretemet, midőn ő Excellenciájának ZICHY FERENTZ Gróf Úrnak, a' Győri Püspöknek Udvarában a' Mojzes' Énekét az Éneklési mesterségek régulái-szerint el-énekeltettem. Az egész Műzikát örömet közleném édes Házammal, ha valamely Metznás elé-segítené ki-nyomtatását.”⁷

⁶ I. m. 37.; vö. *Biblia Sacra Vulgatae editionis*. Ed.: Valentinus Loch.¹¹ I. k. Ratisbonae, 1902. XXXI—XXXII.

⁷ I. m. 7 fnn.^f

A „színlelt szerénység” retorikai formuláját még egyszer alkalmazza könyvében. A II. Könyv (*Régulák*) I. részének II. Tzikkelyében így szól a nyelvrokonságról; miután Tsétsi János, Kalmár György és Bél Mátyás nyomán a számba jöhető nyelvrokonságok között a zsidó, „kaldéai”, arab, perzsa, szittyá és finn nyelvet említette:

„A’ Zsidó nyelvnek nyelvünkhez-való hasonlóságát sok tudós Magyarok teli torokkal rebesgették. Én ez-iránt nem akarok üstökbe kapni; helyén hagyom, ha többet mondottak-is, mintsem kellett-vólna. Nintsen időm illy heába-való bojtorjánoskodásra.

Jól tudom magam-is, hogy szépen eggyez e’ két nyelv némelly ígékre nézve, a’ mint ki-ki észre veheti a’ következő Lajstromotskából.” [Ezután 13 etimológiai egyezést sorol fel.] „Sok e’féle ígét mutathatnék, fő-képen hogy-ha kedvem vólna a’ szó-tsigázásra.

Vannak olyan szók-is, a’ mellyek a’ hangra-nézve mind a’ két nyelvben szépen eggyeznek; de mást jelentenek a’ Magyaroknál, mást pedig a’ Zsidóknál.” [Ezután három példa következik.] „Ennekfelette nem tagadhatni, hogy e’ két nyelv sokban eggyez a’ módra-nézve-is, a’ melly-szerént öszve-szerkeszti az ígéket; ’s a’ t.”⁸

Ezután azonban leszögezi, hogy az élő zsidó hagyomány, tehát a rabbinikus ejtésmód szerint sosem lehet eldönteni, hogy valójában hogy hangzott a héber vers; még kevésbé látja szükségesnek, hogy a többi, rokonnak tételezett nyelvből vonjunk le metrikai szabályokat a magyarra nézve. Álláspontja világos: a régi héber vers, amely Szent Jeromos szerint természetesen megelőzi Homéroszt is, alkalmas volt a metrikus verselésre; az összes számba jöhető nyelvrokonság közül pedig egyedül a héberre hoz példát, és nyilvánítja ki – ha fenntartásokkal is – egyetértését.

Joggal tételezhetjük fel tehát, hogy Rájnist nemcsak a Kazinczy anekdotájában említett, illetve a saját, önéletrajzi kijelentéseiből rekonstruálható körülmények – amelyeket Négyesy László olyan szépen össze is egyeztetett⁹ – indították

⁸ I. m. 76–77.

⁹ Négyesy László: *A mértékes magyar verselés története*. Bp. 1892. 81. skk.; vö. Ágh Lajos Norbert: *Köszegi Rájnisi József élete és munkái*. Bp. 1890.

arra kísérletre, hogy „hasonlíthatatlan Nyelvünknek természeti szépségét illy kemény regulával” összebékéltesse!¹⁰ Hanem őstörténeti meggondolások is. Ha a magyarral legvalószínűbben rokon héber alkalmas a görög-római metrumra, akkor a magyarnak is annak kell lennie. A „hasonlíthatatlan” jelző arra utal, hogy Rájnis nem egyenes leszármazásban gondolkodott, hanem valahogy úgy, mint Révai Miklós, aki a héber nyelvet a magyar anyai nagynénjének tekintette.¹¹

Rájnis esetében abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy viszonylag jól felrajzolhatjuk teóriái mögé a tudománytörténeti háttérret. Előzményei közül ugyanis Sylvester Jánosnál meg lehetett határozni, mint Balázs János könyvéből kiderül,¹² azt a kört, amelyben a XV – XVI. század folyamán élő nyelvi kísérletek folytak olaszoknál, franciáknál, spanyoloknál, angoloknál, németeknél és cseheknél nemzeti nyelvű klasszikus metrum kialakítására, ám Sylvester maga adós marad azzal, hogy összekösse, illetve a tudomány által összeköthetővé tegye metrikai újítását a zsidó nyelvrokonság általa is hangoztatott teóriájával. A rákövetkező majd kétszáz év folyamán van ugyan egy vékonyan csörgedező ere a metrikus verscsinálásnak, teoretikus indoklással azonban nem találkozunk. A nagy kezdeményező, a Rájnis által is tisztelt Molnár János például csupán a mintát kínáló és nálunk is alaposan ismert görög és római metrikára, illetve a magyar nyelv természetére utal, arra a természetre, „mellyhez minden illik”.¹³ Elméleti alapjait naturalistának nevezhetjük — így tett már Bánóczi is —, mivel így ír: „Azok készítésében tsak a’ természet volt a’ szemem előtt, a’ melly

¹⁰ Rájnis: i. m. 6 fnn.^f

¹¹ Vö. Bánóczi: i. m. 329.

¹² Balázs János: *Sylvester János és kora*. Bp. 1958. 301–303., vö. a 430. lapon a VI./72. jegyzetet; J. E. Spingarn: *A history of literary criticism in the Renaissance*.² New-York, (...), 1908. kül. 214. skk.

¹³ Molnár János: *Régi jeles épületek*. Nagyszombatban, (...) M.DCC.LX. XXV.

szót az megkettőztet, meg-hosszszabít, azt hosszszasan ejtem, a'mit meg-rövédí, azt meg-perdítem én-is.”¹⁴ Molnár János, a nagy tudományú férfiú természetesen csupán könyve jellegéhez alkalmazkodik, mikor itt nem bocsátkozik hosszabb fejtegetésekbe. Hiszen nyilván ismerte a később Rájnisi által is hivatkozott Bél Mátyás-művet, a régi hun-szkíta írásbeliségről, amely egy helyen éppen a magyar magánhangzórendszert hasonlítja a göröghöz és a latinhoz.

„Ceteroquin diphthongus haec rite pronunciata, decus quoddam linguae Hungaricae conciliat, estque, vel *quasi brevis*, vel κατ'ἔξοχήν *longa*. quia scilicet diphthongi longae sunt tam Graecis quamque Latinis, adde et Hungaris; *quasi breuem* tum appello, cum sine exstanti mora profertur, ut: *Gyöngyös*, gemmatus, et nomen oppidi in Comitatu Heuesiensi: uti contra *longa* κατ'ἔξοχήν tunc est, cum longiorem ad pronunciandum moram requirit, ut: győző, vincens.”¹⁵

Ez a megjegyzés az „ornatus”-szal kapcsolatban hangzik el, tehát a nyelv művészi kezeléséről, és így szinte *in nuce* a görög-római és a magyar metrum összehangolásának lehetőségét rejti magában. Bél Mátyás egyébként – mint köztudomású – a héber nyelvrokonság híve volt, és ha erről a témáról tervezett nagy művet nem is készítette el, sok megjegyzés található erről a kapcsolatról az előbb idézett műben magában is. Igen fontos például, hogy az ékírást, amelyet ő ősi hun-szkíta, tehát ősmagyar írásnak tart, Komarinus nyomán természetszerűleg besorolja a keleti nyelvek (héber, szír, arab, kaldeus, perzsa, török stb.) írásainak családjába, Zamoscius nyomán pedig hozzáfűzi, hogy ennek oka: a magyar is ázsiai nyelv, ezért természetes, hogy az ázsiai írásmódot alkalmazza, azaz akárcsak a héber stb. jobbról balra ír.¹⁶

Rájnisinál azonban – hála elsősorban a Szent Jeromos-idézetnek – nem kell ilyen morzsákból összerakni a metrikus

¹⁴ I. m. XXVI–XXVII.

¹⁵ Matthiae Belli(:) *De vetere litteratura Hunno-Scythica exercitatio*. Lipsiae, (. . .) MDCCXVIII. 37.

¹⁶ I. m. 59–61.

újítás eszmetörténeti hátterét. A zsidó – magyar nyelvrokonság elméletét, amelyet Venetianer Lajos foglalt össze elsőnek,¹⁷ újabban Hegedűs József állította be az európai nyelvtudomány fejlődésének kereteibe.¹⁸ Világosan leszögezi, hogy Gelejinél kezdődik az az irány, amely a magyarság európai elszigeteltségét és ázsiai eredet-tudatát fejezi ki a héber nyelvrokonság eszméjében. Gelejitél Komáromi Csipkésen át Révaiig húzódik az a vonulat, amely egyszerre hangsúlyozza a héberrel való rokonságot, és azt, hogy a magyar „főnyelv”, tehát tulajdonképpen összefügg az ősnyelvvel, amelyet a héber reprezentál legjobban, mégis független.¹⁹ Ha ebben a keretben tekintjük a finnugor rokonság eszméjével való küzdelmet a magyar őstörténetíróknál és nyelvészeknél, akkor egészen más fénybe kerül nemcsak a Sajnovics előtti tudománytörténeti fejlődés, hanem maga Sajnovics is. A legtöbb héber etimológiát a magyarban feltaláló Otrokócsi Főris Ferenc például így ír az ugorokról, azaz a „Juhri” népről:

„An vero *Iuhri* hodie in Asiatica *Iuhra*, eodem utuntur sermone, quò nos, praeter illa, quae ex aliis híc consignavi, nihíl de hac re compertum habeo. Si Sereniss. Dux Moscoviae mitteret aliquando subsidium Augustiss. Rom. Imperatori, ac Nostro Regi Hungariae Serenissimo, contra Turcas, vel Tartaros, et in medio ejus futuri essent aliqui è Regione *Iuhra*, et ex semine antiquissimorum *Hungarorum*, tunc hac de re apud Hungaros veros, judicium certius, fieri posset. Sim impermixtè, saltem quoad essentiam et fundamenta linguae, antiquum Hunnorum idioma retinuerunt, tum illi, tum alii, si qui sunt in Asia Hunni; non dubium est, quin laudem nobiscum linguam, in essentialibus habeant.”²⁰

¹⁷ Venetianer Lajos: *A héber – magyar összehasonlító nyelvészet.* (Klny. az Izr. Magyar Irodalmi Társulat 1898. évkönyvéből.) Bp. 1898.

¹⁸ Hegedűs József: *A magyar nyelv összehasonlításának kezdetei az egykorú nyelvtudomány tükrében.* Bp. 1966. (Nyelvtudományi Értekezések)

¹⁹ I. m. 53–54., 74–76., 90–107.

²⁰ Otrokócsi Főris Ferenc: *Origines Hungaricae* (. . .) Franequerae, 1693. I. 269–270.; vö. Zsirai Miklós: *Finnugor rokonságunk.* Bp. 1937. 477–478.

A délibábosnak tartott Otrókócsi tehát tapasztalati vizsgálatokat sürget a nyelvrokonság fokának eldöntésére. (Érdekes egyébként, hogy az első világháborúban mennyire fellendítette finnugrisztikánkat az orosz hadifoglyok között talált, rokon nyelvet beszélő katonáktól szerzett nyelvészeti és zenetörténeti információtömeg.)²¹

Molnár Jánosnál is szépen összefér a bábeli nyelvzavar hagyományos teóriájából levezetett soknyelvűség elmélete a szkíta-hun származás feltétlen vállalásával és a finn nyelvrokonság elfogadásával! Nála különben a zsidóság teológiai ősnép, amely azért oszlott szét a világon, hogy „jele, és fenntartója” legyen az írott törvénynek; a cigányok viszont a toronyépítés előtti ősnép: „jele, és meg-tartója a’ Tzigánység az írott törvény előtt-való szabad, és vidám életnek; de néha napján ezek-is vigabbak lehettek, és talán nem valának mindenkor olyan éhel-hóltak”.²² A vízözön után Molnár szerint Noé még látta Babel tornyának építését, és mivel ekkor az ősnyelvet már csak a zsidók két nemzetsége (Héberé és Falegé) beszélte, a nyelvek „öszve-vesztek”.²³ Jáfettól származnak a magyarok, azaz a szkíta-hunok.

„Elég az, hogy az Hunnuszok Szittyai vérből eredtek, és a’ki ezt tagadja, soha vélekedésének bizonyos okát nem fogja adni, meg-nem győznek, nem kell tőlek tartani.

Más az, hogy az Hunnuszokat a’ Magyaroknak testvér Attyafiai-nak tartom lenni, a’ ki pedig vélekedésének okát kívánnyá tudni, olvassa Oláh Miklóst, Deseritziust, Béli Mátyást, Svendtner és Bonfinius Antál írásit.”²⁴

Amiképpen a zsidó ősnyelvet és a cigány ősnépet megkülönbözteti, a hun-szittyai rokonsággal teljesen összeegyeztethetőnek tarja a sémi (zsidó-arab) elutasítását, és a finnugor rokonság vállalását.

²¹ L. Fokos-Fuchs Dávid, Beke Ödön, Kodály Zoltán kutatásait.

²² Molnár János: i. m. 132.

²³ I. m. 149–153.

²⁴ I. m. 158.

„Azt vitatják némelyek — írja —, hogy a' Magyar nyelv az Árábia-béli szóllással felette határos: Én Furnier Györgyel a' mi nyelvünket örömeoseb' keresném Ingrában Muszka-Ország tartományában: holott onnét jöttek ki, úgymond, a' Magyarok, és ott a' Magyar nyelvnek még most-is kelete vagon.

Olvastam egy tanúlt embernek keze írásit, mellyekben fel-találtam, hogy a' Magyarok jó sok szókot úgy ejtenek, mint a' Finnia-béliek: egytől fogva tízig tsak nem egy-féle képen vetnek számat. Bessarábiában magyarul beszéllenek ugyan az emberek; de azoktólünk szármoztak azokra a helyekre. Nékem úgy tetszik, a' Tatárok között leg-hamarébb' fel-találhatnók annak kút-fejét, ha arra valakinek gondja volna. Vaj-ki hasznos volna ez a szép tudomány.”²⁵

Vagyis Molnár János is a „tatárok” között végzett helyszíni munkát sürget, természetesen a kor nyelvhasználatában tatároknak nevezték az északi finnugor népeket is.

Kalmár György, aki az összázsiai rokonság híve, és példáit héberből, törökből, arabból, perzsából szedegeti, metrikailag világosan leszögezi, hogy a magyar nyelvben kétféle verselési lehetőség van. Az első „stricta”, a másodikat „ligata” néven különbözteti meg. Az első a szótagszámláló és rímelő, a másik pedig a kvantitáson alapuló.²⁶ Ő maga ugyan a metrikus verselésre ad példát, de az elfogadhatónak tartott ritmikus verselés szabályait is igen részletesen leírja. Megjegyzendő, hogy — igaz, csak monogrammal rövidítve — Gyöngyösi István mellett egyedül Faludi Ferenc nevét említi mint olyat, aki a legjobban rímel.)²⁷

Nem csodálkozhatunk, ha Sajnovics, aki elutasítja a héber nyelvrokonság eszméjét, sőt meg is jegyzi, hogy egyes svéd

²⁵ I. m. 174.

²⁶ Georgius Kalmár: *Prodromus idiomatis Scythico-Magarico-Chuno (seu, Hunno-) Avarici. (. . .) Posenii, (. . .) M.DCC.LXX.*

²⁷ I. m. 183—184. „Stricta nostri hodieum utuntur. Vt Taceam hymnos, cantica, cantiones, et, nescio quas cantilenas: delectari vulgo solent *Tetrasticho duodecim syllabarum*; quod in unum rhythmum desinere adsolet. *Dysticha*, praeter R. P. F. F. S. I. Poetam facillimum an quisquam nostratium usurpauerit, nescio.” A monogramos jelzés talán arra utal, hogy Faludi versei ekkor még csak kéziratban terjedtek. Mindenesetre ez az első megjegyzés, amely a költő költészettörténeti helyét kijelöli.

tudósok még a lappot is a héberből akarták levezetni,²⁸ a felismert, bizonyított és védelmezett finnugor nyelvrokonságot a legtermészetesebb módon egyeztetni össze a szittyahun eredettel, sőt — Hell Miksa érvelését felhasználva — a kínait teszi meg minden ázsiai nyelv ősanijának.²⁹ Ezzel tulajdonképpen még mindig azon az elméleti kereten belül mozog, amelyet a korábbi nyelvfilozófia határozott meg, csupán a héber — mint ázsiai ősnelv — helyébe a kínait állította.) Érdekes egyébként, hogy Faludi a *Demonstratio*-ban nemcsak a *Halotti Beszéd* modern átírásával szerepel, hanem a „minta” szó felismerésével is.)³⁰

Ebben a tágabb szövegösszefüggésben helyezhetjük el tehát Rájnis őstörténeti tudatát. Ami pedig a verstani vonatkozásokat illeti, az idézett Szent Jeromos-részlet már fel is sorolta azokat az elődöket, akik Flavius Josephustól fogva vallották a héber vers metrikus természetét. A reneszánsztól kezdve hatalmas irodalma támadt a héber vers természetéről folytatott vitáknak. A Magyarországon elérhető szakirodalomból Israel Baroway egy tanulmányát tudtam hasznosítani.³¹ A magyar szakirodalomban pedig Zsoldos Jenő tanulmánya illesztette be Rájnis Szent Jeromos-idézetét a Herder és Lowth körüli verstörténeti eszmélkedésbe.³² Horváth Iván

²⁸ Joannis Sajnovics (. . .): *Demonstratio Idioma Ungarorum et lapponum idem esse*. (. . .) Tyrnavie (. . .) 1770. 20. (A megjegyzést említi Venetianer Lajos is: i. m. 19.)

²⁹ Sajnovics: i. m. 46 skk.

³⁰ I. m. 80.

³¹ Israel Baroway: *The accentual theory of Hebrew prosody: a further study in Renaissance Interpretation of Biblical form*. ELH (A Journal of English Literary History). Vol. 17. (1950) 115–135. = Előző tanulmányaira, illetve a kérdés történetére vö. Perry B. Yoder: *Biblical Hebrew. = Versification. Major Language types. Sixteen Essays*. Edited with a Foreword by W. K. Wimsatt. New York (. . .), 1972. 52–65. Kül. a 63. lapon 15. jegyzetel.

³² Zsoldos Jenő *Jób könyve a XVIII–XIX. század-forduló magyar irodalmában. = Emlékkönyv Dr. Hevesi Simon pesti vezető fő-rabbinak, papi működése negyvenedik évfordulójára*. (. . .) Bp. 1934. 290–304.

hívta fel először a figyelmet Lowth bibliai verselméletének magyarországi metrikai és verstörténeti tanulságaira, illetve utóéletére.³³ Orosz László Révai Miklós Augustine Calmet alapján készített, Csaplár Benedek által csak részben kiadott verstani értekezését illesztette be a héber – magyar metrikai összehasonlítás őstörténetileg is motivált (hiszen Révai Calmet nyomán próbálja meghatározni az Attila udvarában énekelt dalok jellegét) történetébe.³⁴ A szakirodalom alapján úgy látjuk, hogy a Rájnis által elfogadott, Jeromos tekintélyével szentesített teória mellett létezett egy másik is, amely a héber vers hangsúlyos jellegét állította. Ezt az újkorban a rabbinikus forrásoktól ihletett Steuchus, Tremellius, majd Philip Sidney és sokan mások képviselték.

Baroway azonban bebizonyítja, hogy – szoros olvasatban – már Jeromos szövege is érthető úgy, hogy az egyházatya megkülönbözteti a szorosan vett metrumot a kvantitatív ritmustól; a megkülönböztetés feltehetőleg Quintilianustól ered. J. J. Scaligert és Tremelliust az akcentuáló teória hívei közül Rájnis is ismerte, mégis a metrikus értelmezés mellett dönt, s ebben nyilván az motiválta, hogy még leginkább a héber – magyar nyelvrokonságot tudta elfogadni. Vállalkozása tehát – ha ellenkező teoretikus bázisokon nyugszik is, mint a lowthiánusoké – hasonló eredménybe torkollik; a bibliai költészet sajátosan értelmezett karakterére építi föl az új nemzeti versrendszert. Kiadatlan, Szombathelyen őrzött poétikájában már az arab költészet metaforáit is elemzi;

³³ Horváth Iván: *A grammatikai szemlélet kezdetei a magyar verselméletben (Földtől Aranyig)*. ItK, 1972. 290–306. Vö.: „Számítalan az soc vala vala vala”. = *Szenci Molnár Albert és a magyar késő reneszánsz*. Szerk. Csanda Sándor–Keserű Bálint. Szeged, 1978. (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez IV.) 183., 3. jegyzet. — E helyütt is köszönetemet fejezem ki Horváth Ivánnak tanulmányom elkészítéséhez adott baráti tanácsaiért.

³⁴ Orosz László: *A magyar verstani eszmélkedés kezdetei*. Bp. 1980. (ItFüz. 97.) 23–25., 56. Révai művét (*A Vers szerzés szokásban vett két különböző módjáról*... 1781) I. Csaplár Benedek: *Révai Miklós élete*. Bp. 1886. III. köt. 21–37.

további tanulmányok szükségesek ahhoz, hogy e hallatlanul gazdag kor sok tekintetben ismeretlennek tekinthető orientalizmusát az európai összefüggések figyelembevételével világosan iskolákra bonthassuk, hiszen nemcsak Lowth, hanem még tizenkét szerző műve szerepel Blasius Ugolinus hatalmas *Thesaurus antiquitatum sacrarum* című, 34 fólió kötetből álló, magyarországi könyvtárakban is megtalálható kiadványának 31. kötetében.³⁵ Calmet művét pedig Pozsonyban is kiadták!³⁶

Miközben ezek a viták folytak, észrevételenül már megvalósult az, amit Otrókócsi Fóris és Molnár János sürgetett: tudniillik a Juhria lakóival való élő kapcsolatfelvétel. Pray Györgytől tudjuk, hogy Sebastianus Glavinichius, azaz Sebastian Glavinic, akkor a császári udvar orosz tolmácsa Szelepcsényi primás és Nádasdy Ferenc gróf fölkérésére mint a Moszkvába delegált császári követség tagja, alaposan ki-nyomozta, hogy a magyarok ugyan Jugariából származnak, de más, eltérő nyelven beszélnek.³⁷ Pray György ezt az adat-

³⁵ *Thesaurus antiquitatum sacrarum* (. . .) Autore Blasio Ugolino. Vol. XXXI. Pars prior. Venetiis, MDCLXVI. (. . .) Az előszó a héber költészetet magasan az antik fölé helyezi (5 fnn.); Lowth műve, Michaelis kommentárjával a 3. számú; Franciscus Gomarus értekezése (1636) közli a metrikus teória összes antik, ill. patrisztikus forrását (i. m. DCXI—DCXVIII.). (Az OSZK-ban a könyv jelzete: 500.993/31.)

³⁶ *Dissertatio De Poesi veterum Hebraeorum*. — Augustinus Calmet: *Dissertationes ac Disquisitiones Excerptae ex Commentario Literali In omnes Veteris Testamenti Libros* (. . .) Tyrnaviae, (. . .) MDCCLI. I. 38—63.

³⁷ Georgii Pray: *Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum*. Viennae, 1761. 62—63. „Quin ex Mss. Hevenesianis, quae auctor topographiae Hungariae (ti. Bombardi — Sz. L.) refert, plane contrarium liquet. (Ti. arról, hogy a „Juhari” magyarul beszélnek — Sz. L.) Nem Sebastianus Glavinichius Episcopi Segniensis Caesarei olim ad Moscos legati Sacellanus Litteris Tersacti circa annum Christi MDCLXIX vicesima secunda Octobris exaratis, hunc in modum scribit: Unde Ungari prodierint, mihi proficiscenti in Moscoviam olim D. Archi-Episcopus Szelepchenyi, et puto etiam D. Comes

közlést, amelyet a Hevenes-gyűjteményből merített, annak bizonyítására használja, hogy a „Juhri” nyelve semmiképpen sem lehet azonos a magyarral, de a hunok esetleg eljuthattak Juhariáig is. Glavinic megírta moszkvai útjának történetét; a kézirat mai napig kiadatlanul hever a bécsi Nemzeti Könyvtárban. Vizsgálata talán fényt deríthetne rá, hogy mi ihlette a Zrínyi Miklós körébe tartozó Nádasdyt — akinek őstörténeti érdeklődése a *Mausoleum* kiadása kapcsán ismert³⁸ —, hogy röviddel tragikus halála előtt, 1665-ben egyik megbízója legyen a mondhatni első tudományos vizsgálatnak, amely az északi finnugorság és a magyarság nyelvrokonságának kiderítésére irányult. Talán az a Zrínyi Miklós van a háttérben, aki a „legbelső Ázsiából való tatárok”-at világosan a hun eredetű magyar nép rokonaiként ábrázolta eposzában?!³⁹

Nadasdi, ut inquirerem, in commissis dederunt; quod et intus indagavi, et veni in cognitionem, quod ex provincia Iugaria, quae Magno Duci Moscoviae parat, exierint, sed loquantur lingua abstrusa”; vö. *Enciklopedija Jugoslavije*. 3. köt. Zagreb, 1968. 474. Eszerint Glavinic (1630—1698) előbb udvari orosz tolmács, majd zenggi püspök 1665-ben volt Moszkvában. (Ellentmondás, hogy Szelepcsényi akkor még nem volt érsek!) Útleírása: *Relatio de rebus Moscoviticis*. (Ezúttal is megköszönöm Fried István baráti eligazítását.)

³⁸ Vö. Rózsa György: *A Nádasdy-Mausoleum és Nicolaus Avancini*. ItK, 1970. 466—478.

³⁹ Vö. e sorok írójától: „*A szent hazának képe*” — *Őstörténet és epika Zrínyitől Krúdyig*. Kortárs, 1984. 1958—1966.